

ДИСКУСИИ

ПРОТИВОРЕЧИЕ МЕЖДУ СТАРО ТЪЛКУВАТЕЛНО РЕШЕНИЕ НА ВЪРХОВНИЯ СЪД И НОВ МАТЕРИАЛЕН ГРАЖДАНСКИ ЗАКОН

*Иван Георгиев**

1. Въведение

След приемането на Гражданския процесуален кодекс¹ (ГПК) улесненият механизъм за образуване на тълкувателни дела (чл. 292 ГПК) даде възможност за поставяне на различни въпроси, на които върховните съдии следва да дадат отговор със задължителен характер относно тълкуването и приложението на най-разнообразни законови разпоредби. Петнадесет години след приемането на новия ГПК, към края на 2022 г., са образувани 76 тълкувателни дела пред Общото събрание на гражданската колегия (ОСГК), 13 – пред Общото събрание на търговската колегия (ОСТК), 70 – пред Общото събрание на гражданската и търговската колегия (ОСГТК), и едно – пред Общото събрание на гражданската, търговската и наказателната колегия (ОСГТНК). Отделно от това 13 тълкувателни дела са образувани за съвместно разглеждане от Върховния касационен съд (ВКС) и Върховния административен съд (ВАС).² В рамките на всички тези тълкувателни дела са поставени за обсъждане над 500 въпроса, което пра-

* Адвокат от София, асистент по гражданско процесуално право в Юридическия факултет на Университета за национално и световно стопанство.

¹ Обн., ДВ, бр. 59 от 20.07.2007 г., с последващи изменения и допълнения.

² В рамките на посочената статистика са включени само образуваните тълкувателни дела, без да се вземат предвид депозираните предложения, както и определенията, с които са спрени конкретни граждански или търговски дела и е

ви познаването дори само на задължителната практика по частноправни въпроси истинско предизвикателство пред практикуващите юристи. Допълнително затруднение представлява и подробното обосноваване на актовете, което често налага и познаване на мотивите, макар и те да не се ползват със задължителна сила.³

Конституционните принципи за правовата държава и за равенството на гражданите пред закона обосновават не само правомощие, но и задължение на ВКС за върховен съдебен надзор за точно и еднакво прилагане на всички закони без ограничение при неточното им прилагане или различното интерпретиране в практиката на съдилищата, независимо от инстанционната компетентност на ВКС.⁴ Сами по себе си обаче тълкувателните актове на върховните съдилища се ползват с нееднозначен характер. В общотеоретичен план се посочва, че става дума за актове с правно-нормативна основа⁵, а на тълкувателната дейност на върховните съдилища се придава „връхно проявление на нормотворческата роля на съдебната практика“⁶. Аргументирани са обаче и стано-

отправено предложение за образуване на дело пред съответната колегия или колегии на ВКС.

³ В този смисъл вж. **Дойнов, И.** Съдебната практика като особен източник на гражданското право след промените в касационното производство с действащия Граждански процесуален кодекс. – Съвременен право, 2015, № 2, с. 54; **Георгиев, И.** Правна сила на мотивите на тълкувателните решения и тълкувателните постановления на върховните съдилища. – В: Право и права. Сборник в памет на проф. д-р Росен Ташев. Съст. С. Гройсман. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2016, 528–537, както и **Пунев, А.** Спиране на исковото производство. С.: Сиби, 2020, с. 124.

⁴ Вж. решение № 2/10.02.2005 г. по к. д. № 9/2004 г. на Конституционния съд на Република България.

⁵ Вж. например **Колев, Т.** Теория на правораздавателната дейност. Дискреционна власт и вътрешно убеждение на съдията. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013, с. 276.

⁶ Цит. по **Сталев, Ж.** Съдебната практика като източник на правото. – Съвременен право, 1997, № 6, с. 9. Вж. също **Таджер, В.** За характера на тълкувателните постановления на Пленума на Върховния съд. – Правна мисъл, 1978, № 1, 66–76.

вищата, че тълкувателните решения не са източник на правото и дори противоречат на върховния закон.⁷

Със засилването на ролята на тълкувателните решения в правоприлагането по граждански и търговски дела нарасна и интересът към проблемите на този специфичен вид съдебни актове. И преди съм имал възможността да разсъждавам върху въпросите за действието на тълкувателните решения и постановленията на пленума (ППВ(К)С), за особеностите на техния ефект и задължителна сила.⁸ Тук бих искал да се спра на един интересен въпрос, който има значение не само за възможните разнопосочни тълкувания на конкретен проблем на гражданското право, но и поставя на обсъждане проблем на съдоустройственото право от гледна точка на действието на тълкувателните съдебни актове във времето.⁹

⁷ Вж. **Железчев, Т.** За характера на тълкувателните решения на общите събрания на колегиите на ВКС и ВАС според Закона за съдебната власт. – Съвременен право, 1994, № 4, 36–37.

⁸ Вж. например **Георгиев, И.** Спиране на гражданското производство поради образувано тълкувателно дело пред Върховния касационен съд. – Норма – правното списание, 2013, № 7, 77–83; **Георгиев, И.** За „задължителната“ практика на Върховния касационен съд по граждански и търговски дела. – Търговско право, 2016, № 1, 29–36.

⁹ Без да е тема на настоящото изследване, не мога да не отбележа абсурдно голяма брой на образуваните тълкувателни дела, значителна част от които имат за цел да разяснят значението на законови разпоредби на повече от половин век и със стотици, дори хиляди съдебни актове по тяхното приложение. Към момента появата дори на инцидентен съдебен акт в отклонение от общоприетата и утвърдена съдебна практика се явява основание за образуване на тълкувателно дело. Разбира се, не такава е идеята на тълкувателните съдебни актове и не всяка изолирана и очевидно неправилна практика следва да води до сезиране на ВКС с искане за задължително тълкуване на закона. Тази възможност противостои на идеята за създаването на последователна и предвидима съдебна практика. Дори привържениците на тезата, че съдебната практика е източник на правото (сред които аз не съм), посочват, че източник са не само тълкувателните решения на ВКС, но така също и инстанционната практика, когато доведе до трайно, еднообразно и последователно решаване на конкретен вид случаи от всички съдилища – вж. например **Таджер, В.** Гражданско право на НРБ. Обща част. Дял I. С.: Наука и изкуство, 1972, с. 78, както и **Лазаров, К.** Съдебната практика като източник на право. – В: Правната наука. Традиции и актуалност. Научна конференция по случай петдесетата годишнина на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 30 септември –

2. Действието на тълкувателните решения при нова правна уредба

Тълкувателните решения представляват единство между тълкуваната норма и тълкуваното правило.¹⁰ Във връзка с това, преди да пристъпя към изясняване на проблема, който стои в основата на настоящите кратки бележки, бих искал да припомня едно свое виждане. Вече съм застъпвал тезата, че тълкувателните решения също подлежат на тълкуване, като възприетите крайни становища следва да се съобразяват с актуалната правна уредба, включително и тази, приета след постановяване на задължителния съдебен акт.¹¹ Повод тогава беше въпросът за законния съдебен състав, който следва да се произнася по жалби срещу действията на съдебните изпълнители.

Според ТР-3-2005-ОСГТК-ВКС този състав е тричленен. Виждането ми за нужда от преосмисляне на това становище беше основано на факта, че актът е приет по времето на стария Закон за съдебната власт¹² (ЗСВ – отм.) и на отменения Граждански процесуален кодекс¹³ (ГПК – отм.). Това означава, че приложението на

1 октомври 2011 г. (организирана от Юридическия факултет). В. Мръчков, Д. Зиновиева, В. Стоянов – отг. ред.; Я. Генова – съставител. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012, с. 144; **Славова, М., В. Петров**. За тълкувателните актове на Върховния административен съд. – В: Юбилеен сборник в чест на 85-годишнината от рождението на проф. д-р Добри Димитров (Славова, М. – съст.). С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2014, с. 381.

Затрупването на върховната съдебна инстанция с искания за постановяване на тълкувателни решения води и до неоправдано забавяне на издаването на тълкувателните решения, като в някои случаи от образуването на делото до издаването на крайния акт минават повече от три, дори четири години. През този период от време инстанционните съдилища постановяват най-разнообразна практика, „лъкатушейки“ измежду разнопосочните произнасяния, като в редица случаи решенията им, заради цената на иска, не подлежат на касационно обжалване.

¹⁰ Вж. **Ташев, Р.** *Обща теория на правото. Основни правни понятия*. С.: Сиби, 2010, с. 112.

¹¹ Вж. **Георгиев, И.** *Законният съдебен състав по дела за обжалване на действията на съдебните изпълнители*. – Адвокатски преглед, 2013, № 4–5, 72–77.

¹² Обн., ДВ, бр. 59 от 22.07.1994 г., с последващи изменения и допълнения.

¹³ Обн., Изв., бр. 12 от 8.02.1952 г., с последващи изменения и допълнения.

тази практика следва да бъде съобразено с действащата към настоящия момент нормативна уредба. Същественото значение на тази категория съдебни актове изисква прецизна проверка на условията за прилагането им. Безспорно наличието на нова правна уредба поставя под въпрос адекватността на възприетите решения, почиващи на тълкуване на норми, които вече не са част от действащия правопорядък.

За да се направи извод относно законния съдебен състав, който е компетентен да разгледа жалбите срещу действията на съдебните изпълнители, трябва да бъдат съпоставени изводите (мотивите) на ВКС за приемането на т. 1 от ТР-3-2005-ОСГТК-ВКС и действащата правна уредба. В решението се приема, с позоваване на ЗСВ – отм., че след като окръжният съд може да разглежда и „други дела“ освен първоинстанционните и въззивните граждански и наказателни дела, то за тези „други дела“ (сред които и жалбите срещу актове на съдебни изпълнители) компетентен следва да бъде съставът на окръжния съд съобразно общото правило. Съгласно ЗСВ – отм., „[о]кръжният съд заседава в състав от трима съдии, освен ако в закон е предвидено друго“. Друго, което е безспорно, е, че производството по жалби срещу действия на съдия-изпълнителя не е второинстанционно. Стъпвайки върху тези аргументи, ВКС казва (правилно към момента на постановяване на решението), че законният съдебен състав е тричленен. Ако пренесем изцяло логиката към актуалната правна уредба, става ясно, че на окръжния съд отново се възлага разглеждането и на „други дела“ извън инстанционните. Дотук всичко е същото. Следователно отговорът на въпроса за законния състав на съда отново следва да се открие в общите разпоредби. Съобразно правилото на чл. 82, ал. 1, т. 2 от сега действащия Закон за съдебната власт¹⁴ (ЗСВ) окръжният съд като първа инстанция разглежда граждански дела в състав от един съдия. И това е общата, действаща към настоящия момент разпоредба, регламентираща законния състав на съда. Текстът на чл. 20 ГПК повтаря това правило. Съставът от трима съдии вече не е общо прави-

¹⁴ Обн., ДВ, бр. 64 от 7.08.2007 г., с последващи изменения и допълнения.

ло, а изрично предвиден състав за второинстанционно въззивно производство.

Разгледаният по-горе проблем обаче не предизвика никакъв интерес в теорията¹⁵, което е и напълно резонно – все пак иде реч за процесуалноправен въпрос, относим към съдебно производство, което при произнасяне с решение по същество на жалбата не подлежи на въззивен контрол, нито на отмяна като извънреден способ за контрол на съдебния акт.

Въпросът относно действието и правната сила на тълкувателните решения обаче стои с пълна сила и при нов материален закон. На този спорен и интересен въпрос ще се спра накратко по-долу. Доколкото и някои тълкувателни решения на ОСНК на ВКС поставят на обсъждане общотеоретични въпроси, те също ще бъдат обект на коментар.

3. Новият материален закон

Новият Семейен кодекс¹⁶ (СК) промени из основи познати институти на семейното право, като въведе възможността за избор на имуществен режим между съпрузите, даде право на детето да поиска режим на лични отношения със своите баба и дядо и т.н. Отделно от това последващите изменения в нормативната уредба предоставиха и правото за оспорване на направеното припознаване, както и правото на биологичния баща да оспори произхода на родено по време на брака дете. На голяма част от тези въпроси теорията обърна достатъчно сериозно внимание.¹⁷

¹⁵ Посочва се, че законният съдебен състав е тричленен, а аргументите в тази насока се състоят само в позоваването на ТР–3–2005–ОСГК–ВКС – вж. конкретно **Попова, В.** – В: **Сталев, Ж., А. Мингова, В. Попова, О. Стамболиев, Р. Иванова.** Българско гражданско процесуално право. С.: Сиела, 2020, с. 1306.

¹⁶ Обн., ДВ, бр. 47 от 23.06.2009 г., с последващи изменения и допълнения.

¹⁷ Вж. например **Цанкова, Ц.** Няколко думи за промените в института на произхода през 2020 г. – Собственост и право, 2020, № 12, с. 38 и сл.; **Цанкова, Ц.** Оспорване на бащинството на детето. – Общество и право, 2021, № 2, с. 4 и сл.; **Брайков, В.** Искът за бащинство на минувачите – член 62, ал. 5 от Семейния кодекс. – Юридически свят, 2021, № 2, с. 7 и сл., и много други.

Традиционно за българската цивилистична литература, интерес провокира и темата за основанията за отмяна на даренията, направени във връзка или по време на брака.¹⁸ Това обаче, което като че ли към момента убягва от вниманието на теорията, е законодателното *déjà-vu*, което новата правна уредба предизвиква.

4. Отмяната на брачните дарения – кратък исторически преглед

Както правилно се отбелязва в правната литература, съдбата на даренията, направени по повод или по време на брака, има *хилядолетно развитие*¹⁹ (курсивът – от оригинала). На този интересен и интензивен процес нашата теория е посветила достатъчно страници.²⁰ В случая интерес предизвикват законодателните процеси през последните близо 60 години и именно на тях ще се спра за целите на настоящата статия.

¹⁸ Основните особености на преобразуващото право за отмяна на брачните дарения при новата законова уредба са обект на самостоятелни анализи – вж. например **Марков, М.** – В: **Цанкова, Ц., М. Марков, А. Станева, В. Годорова, В. Петров, Е. Балева, Б. Дечева, В. Мечева.** Семейен кодекс. Приложен коментар. Проблеми на правоприлагането. Анализ на съдебната практика. Нормативен текст. С.: ИК „Труд и право“, 2015, с. 217 и сл.; **Матеева, Е.** Относно съдбата на даренията след развода при действието на новия Семейен кодекс. – Съвременно право, 2009, № 6, с. 24 и сл., както и **Голева, П.** По въпроса за отмяната на дарения между съпрузи при развод по новия Семейен кодекс. – Правна мисъл, 2010, № 2, с. 47 и сл.; **Хаджиев, Д.** Придобиване на вещни права чрез конститутивни съдебни решения. С.: Сиела, 2022, 204–217; **Георгиев, И.** Основания за отмяна на даренията, направени във връзка или по време на брака. – Собственост и право, 2022, № 12, 73–83.

¹⁹ Вж. **Матеева, Е.** Цит. съч., с. 24.

²⁰ Вж. **Венедиков, П.** Даренията между годеници и чл. 317, ал. 3 от Закона за наследството. – Юридически архив, 1934–1935, № 6, 537–550; **Фаденхехт, Й.** Пак по въпроса за връщане на годишните подаръци при несъстоял се брак. – Правна мисъл, 1941, № 9–10, 606–620; **Цончев, К.** Дарения на съпрузи. – Социалистическо право, 1983, № 11, 38–44; **Цончев, К.** Отмяна на дарения след прекратяване на брака. – Социалистическо право, 1986, № 4, 18–30; **Цончев, К.** Договор за дарение. С.: Софи-Р, 2001, 190–203; **Ненова, Л.** Семейно право на Република България. Второ основно преработено издание. С.: Софи-Р, 1994, с. 609, **Матеева, Е.** Цит. съч., 24–32.

До приемането на първия Семейен кодекс²¹ през 1968 г. (СК-1968) правната уредба допуска разводът да представлява самостоятелно и специално основание за отмяна на направените дарения. Изрично в този смисъл е разпоредбата на чл. 51, ал. 1 от Закона за лицата и семейството²² (ЗЛС), според която, „[к]огато бракът се прекрати поради развод, даренията, които съпрузите са си направили във връзка или през време на брака, се отменяват, доколкото дарението е налице; то се връща в състоянието, в което се намира“.

Впоследствие, с първата кодификация по брачните въпроси – СК-1968, разводът вече не е посочен като самостоятелно основание за отмяна на даренията по време на брака. В основата на възприетото решение стои становището, че допусканата в отменената уредба възможност е разглеждана като „дребнава“ и „неморална“²³. По въпросите, по които законът не съдържа разпоредби, се прилагат съответно правилата на гражданските закони, а ако такива правила липсват, въпросите се решават съобразно с принципите на социалистическото законодателство на Народна република България – чл. 101 СК-1968. Нещо повече, според чл. 103 СК-1968 „[п]равилата на този кодекс относно имуществените отношения между съпрузите се прилагат и за имуществата, придобити преди влизането му в сила от съпрузи при заварени бракове“.

С приетия през 1985 г. Семейен кодекс²⁴ (СК – отм.) отново изрично е възприета тезата за развода като специално основание за отмяна на брачните дарения. Според разпоредбата на чл. 105, ал. 1 СК – отм., „[с]лед развода даренията на имущества със значителна стойност, направени във връзка или през време на брака на единия съпруг от другия съпруг или от негови близки, могат да бъдат отменени освен ако отмяната противоречи на морала“.

Според актуалния законов текст „[д]аренията, направени във връзка или по време на брака на съпруг, могат да бъдат отменени

²¹ Обн., ДВ, бр. 23 от 22.03.1968 г., с последващи изменения и допълнения.

²² Обн., ДВ, бр. 182 от 9.08.1949 г., с последващи изменения и допълнения.

²³ Вж. **Ненова, Л.** Цит. съч., с. 610.

²⁴ Обн., ДВ, бр. 41 от 28.05.1985 г., с последващи изменения и допълнения.

след развода в случаите, посочени в гражданските закони, или ако отмяната е предвидена в договора за дарение или в брачния договор“ – чл. 55 СК. И в този закон е налице изрично правило, залегнало в текста на § 4, ал. 1 от преходните и заключителни разпоредби (ПЗР) на СК, според което „[п]равилата на този кодекс относно имуществените отношения между съпрузите се прилагат и за имуществата, придобити от съпрузите по заварени бракове“.

Очевидна е цикличността, с която законодателят ту въвежда развода като самостоятелно основание за отмяна на брачните дарения, ту го премахва, като допуска дарения да се отменят само на общите основания, посочени в гражданските закони.

Къде е проблемът?

5. Тълкувателните решения за брачните дарения

В доктрината правилно се посочва, че от средата на миналия век до 1.10.2009 г., като датата изрично е посочена за влизане в сила на СК (§ 18 ПЗР на СК), разводът „изрично или мълчаливо“ е имал значението на специално основание за отмяна на дарение, направено по време или по повод на брака.²⁵ Всъщност, макар и СК-1968 да изоставя развода като основание за отмяна на даренията, съдебната практика е обосновала нуждата фактът на развода да се добави към общите основания по Закона за задълженията и договорите²⁶ (ЗЗД). Това се случва с ТР-26-1972-ОСГК-ВС. Върховната съдебна инстанция приема, че прекратяването на брака не води неминуемо до отмяна на направените дарения между съпрузите и до връщане на подарените вещи. Този извод се налага особено за подарените вещи за лична употреба като дрехи, украшения и други не твърде трайни и скъпи вещи. Дори и отменената законова уредба, която е предвиждала отмяна на даренията между съпрузите при развод, е изключвала случаите, когато подарените вещи вече не са налице. Това е бил и един от мотивите за отмяната на старата уредба – че обектите на даренията между съпрузите са немного скъпи вещи и при развода обикнове-

²⁵ Вж. конкретно Матеева, Е. Цит. съч., с. 29.

²⁶ Обн., ДВ, бр. 275 от 22.11.1950 г., с последващи изменения и допълнения.

но те вече са износени или остарели, поради което е обществено неоправдано в закона да се предвижда връщането им. Несъмнено в повечето случаи се отнася до вещи за лична употреба.

Съпругът, който е извършил дарение на другия съпруг, не би могъл и с иск за неоснователно обогатяване по чл. 55, ал. 1 ЗЗД да иска след развода връщане на подарената вещ поради отпаднало основание. Основание на договора за дарение не е сключването или съществуването на брака, което може да бъде само мотив за извършването на дарението. Основанието на договора е да се даде нещо безвъзмездно, да се прояви щедрост. Тази цел на дарителя е именно елемент от договора. Наистина, чл. 226, ал. 3 ЗЗД по изключение обявява дарението за нищожно не само когато то противоречи на закона, но и когато единственият мотив за извършването му е противозаконен. Това особено значение обаче, което законодателят намира за необходимо да придаде на единствения мотив на дарението, не превръща последния в основание на договора. А чл. 55, ал. 1 ЗЗД има предвид само отпадане на основание на договора. Освен това, дори и да се сметне, че единственият мотив на дарението се покрива напълно с основанието, не би могло да се приеме, че при развод то е отпаднало с обратна сила. Бракът се прекратява за бъдеще време, но неговото съществуване в миналото не се заличава. А искът по чл. 55, ал. 1 ЗЗД може успешно да се води само когато основанието на договора е отпаднало с обратна сила.

В някои случаи между съпрузи се правят и дарения със значителна стойност – недвижим имот, лек автомобил или част от подобни вещи. Би могло да се предполага, че такива дарения се правят с оглед на съществуването на брака за укрепване на връзките между съпрузите. Такова предположение обаче не би било единствено възможното и затова въз основа на него не би могло да се заключава, че подобни дарения се сключват винаги при подразбираемо прекратително условие – докато трае бракът. Възможно е например дарение на недвижим имот да бъде направено за осигуряване на другия съпруг и децата с жилище именно от съпруга, който се стреми към прекратяване на брачните връзки. Сключването на един договор под условие трябва да бъде положително установено със съответните доказателства. Вероятността,

че дарителят е искал дарението да трае, докато съществува бракът, не може да обоснове извода, че страните са изявили воля и са се съгласили да сключат договора под прекратително условие.

Запазването на някои случаи на даренията между съпрузите след развода е в явно несъответствие с нормите на морала. Мотивът на законодателя за отменяне на старата уредба е бил, че обикновено се отнася до дарения на немного скъпи и трайни вещи, за които не е обществено оправдано да се предвижда връщане при развод.

Както беше изтъкнато обаче, от съдебната практика е известно, че понякога между съпрузи се правят и дарения на вещи със значителна стойност. Има случаи на подарени жилища, лек автомобил, разбира се, с оглед на съвместното им ползване по време на брака, или на скъпоценни вещи, чиято висока стойност представлява известно осигуряване на семейството за в бъдеще. Не би било етично, нито социално оправдано получилият такъв дар съпруг, който при това е допринесъл с поведението си за разстройството на брачните отношения, да остане собственик на подарената вещ след развода. Това би означавало той да получи една съвсем незаслужена награда за брачните си простъпки и би стимулирало корисни и измамливи действия на недобросъвестни съпрузи.

Впоследствие чл. 105, ал. 1 СК – отм., изрично възприема формулировката на диспозитива на ТР–26–1972–ОСГК–ВС.

6. Отмяна на тълкувателните решения

Дадените разрешения, обективирани в тълкувателните решения, са задължителни за органите на съдебната и изпълнителната власт, за органите на местното самоуправление, както и за всички органи, които издават административни актове – чл. 130, ал. 2 ЗСВ.

За разлика от съдебните решения, които имат определена, уредена в закона структура и съдържание (чл. 236, ал. 1 ГПК), тълкувателните актове не почиват на приети от законодателя правила за тяхната подредба и изготвяне.

Самата процедура по инициране на тълкувателни решения е регламентирана в разпоредбите на чл. 124–131 ЗСВ. Необходимо е да е направено искане от някое от оправомощените лица (чл. 125 ЗСВ), което да е мотивирано (чл. 127, ал. 1 ЗСВ). Мотивирането на искането е свързано само с преценка доколко са налице предпоставките за образуване на тълкувателно дело, а именно – налице ли е противоречива или неправилна практика по тълкуването и прилагането на закона (чл. 124, ал. 1 ЗСВ).

Председателят на съда, до който е подадено искането, с разпореждане образува дело и го възлага на един или на няколко съдии докладчици – чл. 128, ал. 1 ЗСВ. След изготвяне на предложението за тълкувателно решение то се подлага на гласуване.

Устройственият закон винаги и неизменно урежда само процедурата по приемането на тълкувателно решение, както и лицата, които могат да имат отношение към този процес – чл. 54, ал. 1, т. 4, чл. 79, ал. 2, т. 5, чл. 85, ал. 3, т. 10, чл. 86, ал. 1, т. 10, чл. 92, ал. 2, т. 4, чл. 106, ал. 1, т. 8, чл. 110, т. 2, 3 и 4, чл. 112, ал. 1 ЗСВ и много други. Използваните в ЗСВ термини са „приемане“, „постановяване“ и „издаване“ – т.е. законът урежда само създаването на тълкувателното решение²⁷, но не и евентуалното негово изменение или отмяна. Дори вътрешните правила на ВКС, приети на основание чл. 131а ЗСВ, уреждат единствено процедурата по приемане на тълкувателно решение.

Отмяна на тълкувателно решение обаче се среща с изрично приемане на ново тълкувателно решение. Така например има конкретни произнасяния, с които ВКС приема дадено предходно разрешение за загубило сила било поради нова правна уредба, която се различава от съществуващата към датата на приемане на старото решение, било поради преосмисляне на дадените преди това разрешения.²⁸ Парадоксалното е, че едно тълкувателно ре-

²⁷ За съжаление, далеч съм от мисълта, че законодателят е вложил различно съдържание в понятията „приемане“, „постановяване“ и „издаване“ на тълкувателно решение. Този пример е красноречив за нивото на законодателството ни през последните години, а представената разнопосочност в терминологията е особено неприемлива, доколкото става дума за съдоустройствения закон.

²⁸ Така например ПП–12–1963–ВС е посветено само и изцяло на преглед на загубилите сила тълкувателни решения. Приема се, че „... има решения, в които

шение може да бъде отменено само с друго тълкувателно решение. Показателен пример в това отношение е ТР–1–2018–ОСНК–ВКС, което обяви за изцяло или частично загубили сила 42 тълкувателни акта. Независимо от наличието на нова материалноправна и процесуалноправна уредба явно беше необходим изцяло нов акт по тълкуване на вече постановената съдебна практика, а отмяната засегна както цели решения, така и само отделни техни раздели, абзаци, точки, букви и т.н.

7. Действие на тълкувателните решения за брачните дарения

И все пак – действа ли към момента ТР–26–1972–ОСГК–ВС? Както беше посочено и по-горе, за да се приеме, че едно тълкувателно решение е загубило сила, това трябва изрично да е прието с друг тълкувателен акт, да е налице различна нормативна уредба или да е нужно да се преосмисли вече дадено разрешение.

Нека анализираме ситуацията при приемането на ТР–26–1972–ОСГК–ВС:

- 1) прието е при действие на нормативна уредба, която не признава развода като основание за отмяна на брачните дарения;
- 2) прието е след отмяна на нормативна уредба, която е признавала развода като основание за отмяна на брачните дарения;
- 3) новата правна уредба намира приложение и за заварените брачни отношения;
- 4) прието е на основание на отменената разпоредба на чл. 2, ал. 2 ЗЗД, според която, „[к]огато законът е непълен, за неуредените в него случаи се прилагат разпоредбите, които се отнасят за подобни случаи, ако това отговаря на правилата на социалистическото общечитие. Когато това не може да стане, отношенията се уреждат според основните начала на социалистическото право“;

са намерили отражение неправилни теоретически постановки и неправилно тълкуване на закона, поради което следва същите да се отменят. Други решения са постановени при действието на закони, правилници и наредби, които са отменени или изменени, и с оглед на сега действащите нормативни разпоредби се явяват безпредметни“.

5) в мотивите на тълкувателното решение е посочено, че са налице хипотези, в които запазването на брачното дарение би противоречало на правилата на морала – например, когато надареният е виновен за разстройството на брачните отношения.

Точно половин век по-късно всички предпоставки, които са били налице през 1972 г., съществуват и понастоящем: приета е нова правна уредба, която фундаментално преурежда съществувалия преди това имуществен режим и се прилага дори за заварените правоотношения. Правилото на отменения чл. 2, ал. 2 ЗЗД е възпроизведено почти дословно в текста на чл. 46, ал. 2 от Закона за нормативните актове²⁹ (ЗНА), а мотивите на върховните съдии звучат повече от актуално. На пръв поглед не са налице никакви основания да се смята, че ТР–26–1972–ОСГК–ВС е загубило сила.

8. Задължителна сила на ТР–26–1972–ОСГК–ВС?

В мотивите към т. 2 на ТР–1–2009–ОСГТК–ВКС се прави анализ на действащите и отменените съдоустройствени закони, като се приема, че постановените тълкувателни решения при действието на отменения Закон за устройство на съдилищата³⁰ (ЗУС – отм.) попадат извън обхвата на практиката, имаща задължителен характер, тъй като тези решения служат за ръководство на съдилищата и „поради което след постановяването им е създадена противоречива практика – явление, обяснимо не само с незадължителния им характер, но и с настъпилите след приемането им промени в общественopolитическия живот и законодателството“. Аналогично е и виждането на наказателните съдии, застъпено в т. 1 на ТР–1–2018–ОСНК–ВКС, които приемат, че съгласно устройствените закони на съдилищата тълкувателните постановления на Пленума на ВС са били задължителни за съдилищата и особените юрисдикции, както и за административните органи, актовете на които подлежат на съдебен надзор. Извън обхвата на практиката на ВС със задължителен характер за съдили-

²⁹ Обн., ДВ, бр. 27 от 3.04.1973 г., с последващи изменения и допълнения.

³⁰ Обн., Изв., бр. 92 от 7.11.1952 г., с последващи изменения и допълнения.

щата са оставали тълкувателните решения на Общото събрание на колегиите на ВС, които са служели за ръководство на съдилищата. Тъкмо защото приетите при действието на ЗУС – отм., тълкувателни решения на наказателната колегия на ВС не се ползват със задължителна сила, в ТР–1–2018–ОСНК–ВКС се прави ревизия само на тълкувателните постановления.

ТР–26–1972–ОСГК–ВС е постановено при действието на приетия в средата на миналия век Закон за устройство на съдилищата³¹ (ЗУС-1952), който е препращал към реда, установен в съответните процесуални кодекси, като е давал възможност на ВС да се произнася в общо събрание на съответната колегия по въпроси, които на практика повдигат съмнение или не се решават еднакво от съдилищата, като постановените решения служат за тяхно ръководство – чл. 17 ЗУС-1952. Процедурата е била описана лаконично в отменената разпоредба на чл. 212 ГПК – отм., според която „Върховният съд, сезиран от министъра на правосъдието, от главния прокурор, от председателя на Върховния съд, от председателите на окръжните съдилища или на адвокатските съвети, чрез председателя на Върховния съд, в общото събрание на гражданските отделения, с участие на прокурора, издава тълкувателни решения по спорни или противоречиво разрешавани въпроси по приложението на закона. Тези решения се публикуват и служат за ръководство на съдилищата“.

Наистина, тълкувателните решения на ОСГК на ВС се отличават като ефект от тълкувателните актове на Пленума на ВС, като съдоустройствените закони са придавали на решенията само ръководен, но не и задължителен характер. И макар да няма задължителен характер, тълкувателното решение на съответната колегия продължава да има характера на съдебна практика, голяма част от която намира приложение и към настоящия момент, включително и с позоваване по конкретен правен спор.³²

³¹ Обн., Изв., бр. 92 от 7.11.1952 г., с последващи изменения и допълнения.

³² Вж. например решение № 383/12.10.2010 г. по гр. д. № 1883/2009 г. на ВКС, III г. о., решение № 749/15.12.2010 г. по гр. д. № 840/2009 г. на ВКС, IV г. о., решение № 188/15.06.2012 г. по гр. д. № 1122/2011 г. на ВКС, III г. о.

Отделно от изложеното по-горе, старият ВС не е възприемал с такава категоричност становището, че тълкувателните решения на колегиите нямат задължителен характер. Напротив – не са изключение тълкувателните актове, с които тълкувателните решения на колегиите изрично се отменят – така например с ПП–12–1963–ВС и с ПП–5–1964–ВС се обявяват за загубили сила няколко тълкувателни решения на ОСГК на ВС; ревизия на тълкувателни решения прави и ПП–1–1989–ВС. Впрочем такива произнасяния не са чужди и на настоящия ВКС – например с ТР–1–2004–ОСГК–ВКС се обявяват за загубили сила тълкувателни решения, приети при действието на ЗУС – отм. И в теорията, когато е било спорно приложението на едно или друго тълкувателно решение, се е приемало, че ново разрешение на този въпрос може да се вземе само от Пленума на ВС³³ – т.е. даденото разрешение няма само ръководен характер за съдилищата, а е задължително за тях. Ревизия на тълкувателно решение на отделните колегии може да се направи само с ново ППВС, но не и инцидентно – чрез постановяването на съдебно решение по конкретен казус. Остава открит и въпросът как може да загуби сила решение, което има само указателен и ръководен характер.³⁴

В Определение № 837/15.06.2011 г. по гр. д. № 670/2011 г. на ВКС, IV г. о., изрично се прави проверка за противоречие на обжалваното въззивно решение с ТР–26–1972–ОСГК–ВС.

³³ Вж. **Боянов, Б.** Спорно ли е Тълкувателно решение № 72 от 1986 г. на ОСГК на ВС? – Държава и право, 1988, № 5, с. 72.

³⁴ Впрочем към настоящия момент стои проблем в обратен смисъл – предвид задължителния характер на всички тълкувателни решения. Този проблем може да бъде ясно илюстриран със следния пример. С диспозитива на ТР–6–2013–ОСГК–ВКС беше прието, че работникът или служителят, който в резултат на уволнението е останал без работа, следва да установи този факт. В мотивите е посочено, че тежестта на доказване е у ищеца, защото, макар и да става дума за отрицателни факти, при приложение на разпоредбата на чл. 154, ал. 1 ГПК работникът е този, който черпи изгодни за себе си правни последици от наведено-то искане.

В мотивите на ТР–6–2013–ОСГК–ВКС обаче се съдържа още един важен извод с принципно значение в областта на гражданския процес – „доказването на отрицателни фактически твърдения може да се извърши чрез съвкупност от положителни факти (индиции), които са основа за доказателствени изводи относно отрицателния факт“. Следва ли това разсъждение да

9. Отмяната на брачните дарения и въпросът с морала

Макар разглежданият тук въпрос да изглежда по-скоро теоретичен, той има и важно практическо значение. Тепърва ще се разглежда въпросът за заварените случаи и образуваните към датата на влизане в сила на СК дела за развод.

В § 4, ал. 1 от преходните и заключителни разпоредби (ПЗР) на СК е налице изрична законова разпоредба, според която „[п]равилата на този кодекс относно имуществените отношения между съпрузите се прилагат и за имуществата, придобити от съпрузите по заварени бракове“.

Заварени са всички бракове, които не са били прекратени към датата на влизане в сила на СК, което на пръв поглед означава, че отмяна на даренията ще е допустима по старите законови основания (чл. 105, ал. 1 СК – отм.) единствено ако брачната

бъде прието за меродавно, доколкото тълкувателните решения имат задължителен характер (чл. 130, ал. 2 ЗСВ)? Струва ми се, че отговорът на този въпрос е отрицателен. Аргументи за този извод могат да се изведат от друг тълкувателен съдебен акт на ВКС.

Малко след постановяване на ТР–6–2013–ОСГК–ВКС беше образувано ново тълкувателно дело, което да даде отговор на въпроса „[о]трицателните фактически твърдения на страните в гражданския процес подлежат ли на доказване, по какъв начин и как се разпределя доказателствената тежест?“. С ТР–1–2014–ОСГК–ВКС предложението за приемане на тълкувателен акт беше отклонено, като в мотивите се посочи, че в случая е поставен абстрактен въпрос, по отношение на който няма формирана противоречива практика; доколкото такава е налице, тя е само във връзка с образуваното тълк. д. № 6/2013 г., ОСГК на ВКС. В този смисъл ВКС прие, че не може да дава принципни и абстрактни отговори на поставени въпроси, доколкото те не кореспондират с предпоставките за постановяване на тълкувателни решения. След като това е така, само конкретният отговор, даден от ВКС, има задължителна сила, при това само за конкретно разглежданата хипотеза.

Нещо повече – мотивите на ТР–6–2013–ОСГК–ВКС са част от решение, образувано по поставен въпрос, с който е сезирано само ОСГК на ВКС. Без значение от пропуската на законодателя да предвиди, че процесуалноправните въпроси следва да се разрешават от ОСГК на ВКС, едва ли трябва да признаем възможността на една от колегиите, включваща малцинство от съдиите, да наложи своята воля в цялата област на частното правораздаване, особено по отношение на процесуалните правила.

връзка е прекратена преди 1.10.2009 г., като датата изрично е посочена за влизане в сила на СК (§ 18 ПЗР на СК).

В случая е без значение дали бракът е сключен при действието на стария закон. Разпоредбата на § 4, ал. 1 ПЗР на СК урежда имуществените отношения именно спрямо тези бракове.

Доколкото даренията са относими към имуществените отношения, е ясно, че специалното законово правило се прилага не само по отношение на избрания имуществен режим, но и във връзка с направените при и по повод на брака дарения.

Към настоящия момент съдебната практика е разглеждала инцидентно въпроса относно действието на чл. 105, ал. 1 СК – отм., по повод на сключените бракове при действието на стария режим³⁵, като се приема, че меродавният момент за преценка на приложимата законова разпоредба следва да се определи от момента на осъществяване на релевантния факт. „Един от основните принципи, на които се основават гражданските закони, е *tempus regit factum*, това е правилото, че фактът се регулира от закона по време на проявлението му. Новият закон не засяга миналите факти и отношения, нито нормата, която ги е уредила. Той няма да намери приложение спрямо фактите и отношенията, които заварва, защото те ще се развиват и уреждат от стария закон. Обратното действие на новия закон е изключение от обичайната норма за действието му в бъдеще, затова то трябва да бъде изрично установено в преходните и заключителни разпоредби на новия закон. Гражданските и гражданскопроцесуалните закони се различават по своето действие спрямо заварени факти и правоотношения. Гражданскопроцесуалните закони по дефиниция имат обратно действие, тъй като се предполага, че новата процедура е по-съвършена. При тях приложението на стария процесуален закон към вече породили се правоотношения се урежда с изрична норма.“³⁶

³⁵ Вж. Определение № 674 от 30.06.2010 г. по гр. д. № 828/2010 г. на ВКС, III г. о.

³⁶ Вж. решение № 363/19.03.2010 г. по в. гр. д. 206/2010 г. на Апелативния съд – Пловдив. Този въззивен съдебен акт не е допуснат до касационно обжалване с цитираното в преходната бележка определение.

Допускам, че горната практика ще има изолиран характер с оглед на изричната разпоредба на § 4, ал. 1 ПЗР на СК, която урежда именно заварените правоотношения. Този казус обаче поставя въпроса доколко морално е запазването на брачното дарение, след като то е направено при едни условия, искът за прекратяване на брака вече е предявен и изведнъж съществуващите до момента отношения се преуреждат само на основата на нов нормативен акт.

Въпросът относно моралния аспект на брачните дарения винаги е съпътствал този казус. От една страна, законодателят изрично посочва в мотивите за изменение на уредбата, че отмяната на тези дарения е неморална, а в същото време старите закони и съдебна практика са приемали, че запазването на дарението също трябва да е в съответствие с морала. Тук няма смисъл да се спрам на въпроса за морала и добрите нрави като източник на правото или като критерий при тълкуването и прилагането на закона.³⁷ Това е дискусия, в която не мога да си позволя да се включа. Остава открит обаче въпросът, разглеждан подробно в ТР–26–1972–ОСГК–ВС, доколко запазването на даренията, особено в разглежданите хипотези и заварени случаи, не противоречи на морала.

10. Заключение

Макар целта на настоящия кратък анализ да е по-скоро да се постави на обсъждане важен практически въпрос, то на този въпрос трябва да се даде и отговор. Следва ли да намерят приложение постановките на ТР–26–1972–ОСГК–ВС, доколкото както към момента на неговото приемане, така и към настоящия момент законът е различен, но с един и същ смисъл? Трябва ли по аналогия да се признае правото на отмяна на брачните дарения след прекратяването на брака? Отговорът на тези въпроси е отри-

³⁷ За произхода и различното значение на тези понятия вж. анализа на Гройсман, С. Понятието „добри нрави“ и въпросът за идентифицирането на защитавания от правото морал. – В: *Theo noster*. Сборник в памет на гл. ас. Теодор Пиперков (съст. М. Новкиришка-Стоянова). С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2014, 344–366.

цателен, доколкото духът на новата уредба на семейните отношения в действащия СК изрично преурежда съществувалия режим, като дава паритет на имуществените и на нравствените отношения в рамките на семейството. Не бива да се забравя, че и правилата на морала, послужили като аналогия за приемане на тълкувателното решение, подлежат на динамично развитие, отличават се с многоаспектност и субективност при преценката.³⁸ Имайки предвид това, както и новите социално-икономически условия, следва да посочим, че в случая едва ли съдебната практика ще бъде склонна да прилага по аналогия отменената законова уредба.

Разбира се, въпросът за противоречието между разрешения, дадени с тълкувателни решения, и нов (материален) закон остава открит за продължаване на дискусиата.

³⁸ Пак там, 355–357.